

Fotó: T. Szántó György / demokrata.hu

Csak jogok? / Beszélgetés Maróth Miklóssal

„Maróth Miklós életpályája aligha mutatható be egy kétórás beszélgetés leiratában; nem, semmiképp. Ám a kísérlet mégis életre kél és megszületik belőle a portré, egy arckép, amely talán sokaknak fontos, nekem szerfölött az, s merem róla hinni – maradandó. Vannak, akik egész életük során csak magyarázzák, miért nem sikerülhet... Valami. Bármilyen. Úgy vélem, a professzor nem tartozik ezek közé, ahogy jómagam sem. És ez testhezállós kezdet. A folytatás pedig inkább váratlan élményekkel gazdagít, mert bár eddig is tudtam, az egyetemi szférában a pökhendiség fordítottan arányos a fölmutatott teljesítménnyel, a humorérzékre mégsem számítottam; az öniróniára meg pláne. Ezért bátran üzenem az ifjaknak: a kort nem csak palackozva érdemes tisztelni, s kiemelkedő eredmények sosem a megspórolt munkából születnek.”

Maróth Miklós, *Széchenyi-díjas klasszika-filológus, orientalista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja*

Professzor úrról a nagyközönség kevéssé tudja, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem alapító dékánja, 1991-ben kezdte megszervezni a bölcsészkart, majd 1999-ig volt dékán. Hogyan értékeli az egyetem sorsát a kezdetektől napjainkig?

Annak idején a cél az volt, hogy kivezzük az egyetemet abból a magyar felsőoktatási rendszerből, amely működésében számos hibát tapasztaltam. Egyes szakmákat például érdekszövetségek uraltak, és ők osztogatták az álláshelyeket. Másrészt pedig szerettem

volna, ha a Pázmány Egyetemet helyreállítják azzal, hogy visszahozzák a teológiai kart, amelyet annak idején kitétek belőle; akár az Eötvös Loránd név is maradhatott volna. Erre többen azt mondták, hogy nem, hiszen az ELTE bölcsészkarán van filozófiai tanszék. Tehát létre kellett hozni egy másik egyetemet, amely a filozófiát, szociológiát és egyéb társadalomtudományokat más szellemenben tanít. Természetesen rengeteg nehézség adódik egy egyetem létrehozásával, például a tanári kar föl kutatása; kik azok, akik nem tanítanak más egyetemen, ugyanakkor szakmailag mégiscsak jók?

Előfeltétel volt, hogy ne tanítsanak máshol?

Nem, volt több ilyen tanárunk is, de mondjuk egy debreceni egyetemi tanárt megnyerni Piliscsabára, azért nehéz lett volna. Az ELTE-ről viszont tanítottak többen is nálunk, de az ideális mégiscsak az, ha egy saját tanári kart lehet létrehozni. Úgy gondoltam azok, akik nyugdíjba mentek, de még jó erőben vannak, taníthatnak, és a fiatalok, akiket tanítanak és tehetségesnek bizonyulnak, ők pedig beléphetnek majd, mint saját tanáraink. A Pázmány megszervezésénél egyébként próbáltam nagyobb tantermeket kialakítani, teret adni az előadásoknak, de még így is roppant nehéz volt, mert hiába hirdettünk meg előadásokat, azokon kevesebb ember ült, mint a szemináriumokon. Márpedig egy szakot sem lehet szemináriumokból fölépíteni. Az ELTE kényszerűségből létrejött oktatási struktúrája nagymértékben befolyásolta a Pázmány tevékenységét is. Az emberek fejében lévő minták és megszokások borzasztóan megnehezítették az önálló kari arculat kiépítését.

Mi a véleménye a bolognai rendszerről?

Akkor még tanítottam, és bekerültem a Nemzeti Bologna Bizottságba. Annak legfőbb problémája volt, hogy főiskolai emberek határozták meg a bizottságon belüli munkát. Ők voltak többségben, míg az egyetemiek – akik kvázi tudták, mi az egyetem – kisebbségben. Másfelől, míg egy házépítésnél kívánatos, hogy először az alapokat rakjuk le, aztán az első emeletet húzzuk rá, majd a másodikat, és így tovább, az oktatásban ez nem igaz. Ott tudni kell, mi az, amit ki akarunk bocsátani, majd onnan kell visszabontani az egészet. Sajnos a magyar oktatásügyet nem így működtetjük, és a bolognai rendszerben ugyanazt a rossz sémát alkalmazták; létrehozták a bemenetét, a BA-t (*hároméves alapképzés – szerk.*) és ebbe az egész egyetemi szféra belezsúfolta a korábbi, teljes anyagot.

Ez a sokat markol, keveset fog tipikus esete.

Pontosan. Természetesen ezután már nem tudtak mit kezdeni az MA-val (*kétéves mesterképzés – szerk.*), ezért most nem történelmet tanítanak, vagy irodalmat, hanem reneszánsz irodalmat; de mi értelmű egy reneszánsz irodalom MA-nak? Akkor mit tanítunk majd a doktori képzésben? Mondjuk a klasszika-filológia és az orientalisztika szakokon azért lehetett nyerni ezen, mert mi bevezettünk számos korábban nem létezett tantárgyat, azaz sokkal jobb képzést tudtunk biztosítani. Viszont ez elképzelhetetlen volt a történelem szakon, mert arra egyszerűen nem illett rá a bolognai rendszer.

Pár éve a tanárképzést egyébként megint visszaállították az ötéves képzések sorába.

Igen, de képzelje el, hogy van egy történelem szak, amely osztott képzésben folyik és van egy másik, tanárképzésben, amely osztatlan. Ez maga az elmebaj. Nem véletlen,

hogy az orvosok és a jogászok sem vállalták a bolognai rendszert. Egyszerűen szólva, az egyetemi szférához nem értő politikusok rákényszerítettek az európai egyetemekre egy olyan szerencsétlen modellt, amely sokkal rosszabb volt, mint amit elhagytunk, és ez káoszhoz vezetett. Arról nem is beszélve, hogy Magyarország szegénylegény módjára csinálta meg az átalakítást, mert Angliában, ahol ez a modell él, ott az összes nyelvszakon van egy hároméves BA kurzus, de a negyedik plusz évben kimennek a nyelvterületre. És annak idején, amikor rákérdeztem, nálunk hogy lesz, azt mondták, erre nincs pénz. Tehát elmaradt a negyedik év, a gyakorlat, amikor tényleg megtanulhatták volna a nyelvet. Persze eljuthatunk nagyon messzire itthon bármiféle nyelvtanulással, de amikor kikerül az ember a nyelvterületre, kiderül, hogy annak jó része érvénytelen. Ezen kívül az egész magyar felsőoktatásban jelentős színvonalromlás ment végbe. A tehetséges fiatalok ma a számítógépes szakok irányába mennek el, a bölcsészkarok vesztek népszerűségükből, csökken az oda jelentkezők száma. Jelenleg az informatika a jövő ígérete, de reméljük, idővel majd visszaáll az élet a normális kerékvásásba.

A fejlett informatika sokat ad a világnak, ugyanakkor sok minden el is vész.

A technikai vívmányokkal nagyon sok képességünket veszítjük el, ez vitathatatlan. Életemben először, amikor volt titkárnőm, rájöttem, hogy addig bárkit föl tudtam hívni, attól kezdve viszont nem. A másik probléma az egyetemekkel, bennük a bölcsészkarokkal, hogy rettenetesen sok embert vesznek föl. Az Akadémián volt erről szó egy ülésen, ahol arra az eredményre jutottunk, hogy míg régen az érettségiző korosztály öt-tíz százalékát vették föl, és ők valóban tanulni akartak, lehetett velük eredményt elérni, addig ma negyven-ötven százalékát veszik föl, de továbbra is az az öt-tíz százalék tanul. A többi csak élni akar a diákjogokkal, a nem tanuláshoz fűződő jogokkal, ezért zuhan a színvonal. Hogy mást ne mondjak, ma sajnos egyetemi végzettséggel sem evidencia például a „hogy” elé vesszőt tenni.

Az egyetemeknél maradvá, Professzor úrnak mi a véleménye a CEU körül kialakult vitákról?

Sosem tanítottam ott, de amit hallottam róla, abból az a kép szűrődik le, hogy a CEU körüli problémák jó részével a kormány nem is akar foglalkozni, szemet huny fölötté, de akad olyan rész is, amely fölött már nem.

A CEU a kezdetektől privilegizált helyzetben volt a többi magyar egyetemmel szemben?

Így van, Magyarországon huszonkilenc külföldi háttérű egyetem működött, ebből hatot bezártak, mégpedig nem akármilyen országok egyetemeit, volt közöttük francia és angol is. De senki sem beszél róla, sem itt, sem a nemzetközi szinten. Ám ők nem szóltak egy árva szót sem, mert a magyar törvények szerint be lehetett zárni, és valóban, komoly minőségi kifogások merültek föl. Egyetemnek az a felsőoktatási intézmény nevezhető, ahol a három tudományterületből (*humán, élőtermészet, élettelen természet – szerk.*) legalább kettőt tanítanak, illetve van BA, MA és PhD kurzusa is.

De a CEU-n csak MA és PhD képzés van, nem?

Ez az egyik, nincs BA kurzusa, MA kurzusa pedig csak részben, de azok közül is több csak két féléves, azaz nem felel meg a magyar törvényeknek. A másik pedig az, hogy

nincs két szakterülete. Tehát a kormány e tekintetben iszonyatos kesztyűs kézzel és megértéssel állt a CEU-hoz. A másik probléma viszont, amelyből ügyet csináltak, hogy a CEU két diplomát ad ki, egy magyar és egy angol nyelvűt, de az angol nyelvű egyetem nem létezik. Márpedig egy nem létező intézmény nem adhat ki diplomát. És erre nem válasz az, amit a CEU mondott, hogy *ez a mi üzleti politikánk része*. Ez messzemenően nem akadémiai szabadság kérdése, mert abba senki sem szólt bele.

Ez jogi kérdés.

Igen, ez egyszerűen jogi kérdés, ám ha az ember a sajtót olvassa, úgy néz ki, mintha hoztak volna egy törvényt a CEU-val szemben, a Lex CEU-t. De nem így van. Hat éve hoztak törvényt a magyar felsőoktatás ügyében, így mindenkinek volt pontosan hat éve, hogy aszerint igazítsa a helyzetét. Amely intézmények ezt nem tették meg, azokat bezárták, egyedül a CEU-val ültek le tárgyalni az egyik problémáról, mert a többi fölött szemet hunytak. Egyébként ismerünk olyan közép-ázsiai országból érkezett hallgatót a CEU-ról, akinek a családjával egyetemben létkérdés a pénz, amelyet ott kap; ő beszélt arról, hogy CEU-s hallgatók szerettek volna magyarul tanulni, ha már ebben az országban tartózkodnak, de nem engedték nekik. Hát ennyire magyar egyetem a CEU. Továbbá azt értésükre adták, hogyha átjárogatnak az ELTE-re konzultálni, szedhetik a sátorfájukat.

Ezt bizonyára a tolerancia jegyében tették. A CEU kapcsán, de egyéb okok miatt is manapság gyakoriak az utcai megmozdulások, melyek egyik fő eleme a nyílt társadalom eszméjének támogatása. Lehetséges a nagyszámú muszlim közösségek integrációja az európai társadalmakba?

Hogy az integrálás automatikus folyamat lenne, amit iskolarendszerrel el lehet érni, ahogy a liberális elemek gondolják, ebben én nem hiszek. Például a cigányság integrációja évszázadok múltán sem mondható sikeresnek. Teljesen más társadalmi struktúrában élnek, amivel nem azt akarom mondani, hogy nincsenek egyedi eredmények, de a tömeg egészét már nem lehetett beilleszteni a többségi társadalomba. Legfeljebb, ahogyan ez néhány helyen történt, bokrokat ültetnek eléjük, mert akkor az őskőkorszaki viszonyokat az útról nem látni. Más a munkaerőlcük, a társadalmi struktúrájuk, és másak a hierarchia-viszonyaik is.

Pedig ott a vallás azonos.

Amennyiben ezt komolyan veszik és nem csak a fölszínen marad meg, vagy babona szinten él tovább. De mondok ennél cifrább példát is: egyetemista koromban, a hatvanas évek közepén megismerkedtem egy piarista tanárral, akit mint dunántúli faluból jött történészt izgatta, hogy a saját falubeli legényei azonnal verekedni kezdenek a szomszédos falubeliekkel, ha találkoznak. Vajon miért lehetett ez?

Megörökölték?

Lényegében igen, mert kiderítette, hogy egy 13. században betelepített kun falu volt az övék. Már rég nem tudta senki, ők maguk sem, hogy kunok leszármazottai, de ez a hagyomány tovább élt. Tehát a hagyományok borzasztóan szívósak. Még akkor is, ha fölveszik a kereszténységet, betagozódnak, szorgalmasan dolgoznak, de az *idegenszag*

mégis megmarad. Ezért rettentően kell vigyázni ezekkel a népmozgásokkal, még akkor is, ha spontának is. Ha pedig betelepítésről van szó, azaz egy mesterséges beavatkozásról a társadalom szövetébe, annak súlyos következményei lehetnek. Gondoljunk arra, hogy a németek sehol a szomszédos országokban nem integrálódtak, egyedül Magyarországon, ha szabad hinni John Lukacsnak, mert olyan érdekes volt a magyar kultúra, hogy ahhoz még németként is érdemes volt asszimilálódni. Tehát a svábság asszimilálódott. De a románság már vallási különbségek miatt nem, és megnézhetjük, mi lett a vége. A betelepítéssel ezért borzasztóan vigyázni kell, mert egyáltalán nem úgy működik, hogy elküldjük őket az iskolába, és ott minden megoldódik. Ugyanez a helyzet az iszlámmal, ahol nemcsak a hagyományok színezik ezt a kérdést, hanem a vallási különbségek is. Márpedig ők abból indulnak ki, hogy a vallásuk isteni eredetű, mint ahogy mindhárom nagy vallást ez jellemzi (*zsidó, keresztény, iszlám – a szerk.*), de ebben a tételben leginkább a muzulmánok hisznek mind a mai napig. Tehát ők nem tekintik alku tárgyának a vallási kérdéseket. Nem lehet erről alkudozni, nem fordulhat elő, hogy az európai oktatás nyomán majd kevésbé lesznek hithű muzulmánok, szó sincs erről. Ráadásul a vallási tanításon túl, van egyfajta törzsi háttér. Innen Európából ezt nagyon nehéz felfogni, de hadd mondjak el egy történetet arról, mennyire áthatja a törzsi hagyomány az arab világot. Amikor Bagdadban tanultam az egyik szobatársam eltűnt két napra, aztán amikor visszajött nagyon boldog volt, kérdeztük is tőle, mi történt, ő pedig elmesélte, hogy esküvőn járt. De miért a nagy öröm, ha nem az ő esküvője volt? Kiderült, az egyik barátja menyegzőjét tartották, akinek az egyetemen megtetszett egy lány, de esélye sem volt arra, hogy feleségül vegye, mert egy olyan társadalomban, ahol a lakosság kilencven százaléka analfabéta, borzasztóan sok menyasszonypénzt kellett volna fizetni egy egyetemista lányért. A fiúnak pedig, mint kezdő egyetemistának esélye sem volt, hogy néhány évtizeden belül, mielőtt öregasszony lesz a menyasszony, összegyűjtsön annyi pénzt. És most részben egy másik történet kezdődik, de visszatérünk majd erre.

Tehát Bagdadban, a fővárosban az egyik törzsből való lányt hozzáadták egy másik törzsből való fiúhoz. Elrendezték mindent a törzs illetékesei, majd megtartották az esküvőt, nagy lövöldözés és láрма közepette. A szertartás után az ifjú pár türelmetlenül elvonult, ám rövidesen a fiatalember jött vissza halálra váltan, hogy rászédtek, becsapták, kirabolták, mert hiba van a menyasszonyban. Idősebb férfiak ekkor félrehívták és megkérdezték tőle, tudja-e hol kell *azt* keresni, igen, mondta, merthogy előtte már járt rosszlányoknál, szóval tudja, épp ezért állítja, amit állít. Na, mindkét oldalról felugrottak a törzs emberei, mert a lányos törzset óriási sértés érte, a fiú számára meg az volt a sérelem, hogy hibás árut akartak rászólni, így végül megegyeztek, a tényeket tisztázni kell!

Tehát nem is láthatta a fiú előtte?

Látni láthatta, de nem beszélhetett vele, semmiféle kapcsolat nem lehetett közöttük. Mi sem beszélhettünk egyébként lányokkal az egyetemen, szóval teljes apartheid volt. Aztán bizottságot hoztak létre, elvitték nőgyógyászhoz a menyasszonyt, aki az orvostól kapott egy pecsétes igazolást arról, hogy minden rendben van vele. Erre a fiú törzsét képviselő bizottsági tagok azt mondták, hogy ismerjük az orvosokat, befolyásolhatóak, nem számít a pecsét, sem az írás, elmegyünk Kerbelába, az Abbász mecsetbe, és ott esküdjön meg a

fiú, hogy igazat beszél. Ugyanis az a hír járta, ha valaki az Abbász mecsetben hamisan esküszik, akkor púpos lesz, de minimum sánta, vagy meghal. Tehát nagy baj éri. Úgyhogy a bizottság kíséretében a fiú kénytelen volt elmenni a mecsetbe, de esküdni már nem mert. Ebből arra következettek, hogy alaptalan sértés érte a lány törzsét. A bizottság ekkor összeült és megbeszélték, hogyan lehet ezt a rettenetes sértést semmissé tenni, és arra az eredményre jutottak, hogy a fiú törzse köteles három férjhez adható lányt ingyen és bérmentve, minden menyasszonypénz nélkül átengedni a lány törzsének. Ezután a három lánynak meg kellett jelennie a másik törzs előtt, és a törzsfőnök odacsóditette az összes nősülendő fiatalembert, majd rájuk mutatott és kijelölte melyik fiú melyik lányt fogja elvenni. Így jött össze véletlenül a szobatársam barátja azzal az egyetemista lánnyal, aki után epekedett. És ez Bagdadban történt, a hatvanas években.

A középkori Európában is hasonló volt a helyzet.

Igen, de itt közben fölfedezték a szerelmet, és attól kezdve nem üzleti vállalkozásként tekintettek a házasságokra. Ott viszont nem is a szülők, hanem a törzs döntött; tehát a törzs szerepe óriási. Európában a politikai élet a racionalitás, a nyereségesség és az igazságosság tengelye körül forog. Náluk az igazságosság fontos, de épp annyira a vallás, a származás és a rokonság is. Csak nézzük meg, Szaddám Husszein kikkel vette magát körül – a rokonaival. De ez nem nepotizmus. Ez ott normális. Az más kérdés, hogy a család ott is kezd átalakulni. A muszlim törvénykezés szerint a Korán alapján meg volt szabva, ha valaki meghal, hogyan örökölnék az oldalági rokonok, de az utóbbi században ezt kezdte fölülírni az egyenes ági leszármazottak öröklése, amely viszont nincs benne a régi muzulmán törvényekben. Azaz a nagycsalád fogalma kezd átalakulni. Persze egy család továbbra is több száz emberből áll, de az öröklődésnél ma már inkább az egyenes ágat preferálják az oldalággal szemben.

Mit kell tudnunk az öt törvényről?

Öt féle súlyos bűn van. Az iszlám vallásának a középpontja a törvény és nem pedig Isten ismerete, tehát nem arról szól, hogyan és miként képzeljük el az Istent, mint például a keresztény teológiában.

Az föl sem merülhet, hogy nincs Allah?

Semmiképp. Az *aszlama* azt jelenti, hogy „megbékélt” Isten akaratával. És itt van a csalás, hogy az iszlám a béke vallása volna, nem igaz, nem erről van szó, hanem az Isten akaratával való megbékélésről. Ez részben pedig már válasz a demográfiai robbanásra is. Szerintük Isten akarja úgy. Az arab világban sok helyen kiírják a taxikban: *Allahra hagyatkoztam!* És pont úgy is vezetnek. Csak nyomják a pedált, tekerik a kormányt, Allah meg vigyáz rájuk. De ez nem mindig jön össze. Az arab világban az emberek éltek a saját környezetükben és a kádi, azaz a bíró, aki a törvényt ismerte, igazította el őket az ügyes-bajos dolgaikban, az élet különböző területein. Az államot meg elvezette az, aki katonailag magához tudta ragadni a hatalmat. Ha ez külföldi volt, akkor külföldi volt. A modern Egyiptom megalapítójáról, Mohamed Aliról lehet tudni, hogy élete végéig nem tanult meg arabul, albán volt ugyan, de tudott törökül, így török tolmácsos keresztül értkezett az alattvalóival. Tehát az állami élet alakult, ahogy alakult, de nagyon nem érintette

az embereket, a hétköznapokat. Az iszlám nem rendelkezik arról, hogyan kell államfőt választani, vagy milyen jogaik vannak. Magyarul, az embereknek állami törvényekkel gondjuk nem volt, csak vallási törvényekkel, amelyek a saját, szűkre szabott világukban elegendőnek bizonyultak. Csupán az utóbbi másfél évszázad fejleménye az állami törvények kialakítása, a nemzetállamaikat is csak az első világháború után hozták létre.

Nem is akárhogy...

Vonalzóval, igen. És persze nem volt államigazgatási gyakorlatuk, nem tudták, hogyan kell egy államot vezetni; nem véletlenül kudarcosak az arab országok. Addig a török szultán rendelkezett fölöttük, és a török tisztségviselők, majd hirtelen az ölkébe hullott egy állam, amelyet vezetni kellett.

Ráadásul úgy sikerült a Sykes – Picot-egyezményben (1916 – szerk.) megrajzolni a határokat, akár Trianon esetében is, hogy az etnikai szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyták.

Mindent figyelmen kívül hagytak. Pár évvel ezelőtt megjelent egy könyv, *Vonal a homokban* címmel (*Daniel Miller: Line in the Sand, 2011 – szerk.*), amelyből kiderült, hogy Sir Mark Sykes, ez az angol úriember mindössze kétszer járt a Közel-Keleten, miközben azt állította magáról, a térség szakértője, és beszéli az ottani nyelveket. Természetesen egyik nyelven sem beszélt. És ez az abszolút tudatlan, amatőr ember határozta meg, hogyan és miként folyanak a béketárgyalások. Ezáltal rokoni viszonyokat szabdaltak szét, szunnita eufráteszi törzseket vágtak ketté, a törzs fele Irakban maradt, a másik fele pedig Szíriához került. Ők persze továbbra is átmentek a határon, nem nagyon izgatta őket, hogy járt arra néhány francia és angol úr, akik azt mondták, *mostantól itt határ van!* Hát ezer éveken keresztül járkáltak oda-vissza! Sajnos azonban ezzel a mentalitással jönnek a mi határainkra is.

Ahol nem lőnek, ott szabad. De egy kicsit térjünk vissza az öt legfontosabb vallási törvényre.

A cselekedeteket öt osztályba sorolták, a legfelsőbe tartoztak a kötelezően végrehajtandók, mint a napi öt ima; ezek elhagyása bűn. Létezik öt olyan tett, amelyeknek viszont a megtétele bűn, úgymint az útonállás, a lopás, a gyilkosság, a házasságtörés és más azzal való vádolása. A közbülső három osztályban viszont indifferens cselekedetek vannak, tehát a vallás nem tiltja őket; egyeseket ajánl, másokat nem tilt, de nem is ajánl, ide tartozik például a hazugság. Viszont ha a muzulmánoknak előnye származik belőle, nyugodtan hazudhat.

Mi a hozzáállásuk a demokráciához, amely nem isteni törvényekből építkezik?

Az, hogy ember nem hozhat törvényt, csak az Isten. Ebből mindenki következtessen. Egyébként az ideérkezők közül kollégáim sokuknak tolmácsoltak, és míg a tolmácsoknak kihallgatáson kívül megmondták az igazat, hogy egy darab unokatestvérük sincs Svédországban, addig a hivatalnoknak már mást vallottak. Tehát ha számukra előnyös, mondhatják, hogy szírek, ez nem bűn. Hozzá kell tennem, sok esetben csak udvariasak, amit mi hazugságnak értékelünk. Ha például meghívom ebédre, akkor is igent mond, ha nem

kíván velem ebédelni, ám a megbeszélrt időpontra már nem jön el; nem volt hozzá kedve, de udvariatlan dolog lett volna nemet mondania. Ez náluk nem hazugságnak minősül, hanem udvariasságnak.

Kisebbségként így élni bármely európai, vagy inkább bármely nem muszlim társadalomban szinte tudathasadásos állapot lehet.

Így van. Ez egy tudathasadásos állapot, de hozzá kell tennem, az európai társadalmakban élő muszlimok jó részének halvány fogalma sincs arról, mit ír elő a vallása, csak babonaszintű ismereteik vannak, amelyekhez viszont ragaszkodnak. A probléma az, hogy az iszlámnak nincs központi tanító hivatala, tehát az emberek a saját szellemi képességeiknek megfelelően alkotnak valamiféle képet arról, mit is taníthat az ő vallásuk.

Ez a szunnitákra vonatkozik?

A szunnitákra, igen. Ebből következik, hogy ő megesküszik nekem, a vallása ezt és ezt tanítja, de egyáltalán nem biztos, hogy igaza van, mégis annak megfelelően él. És ha a másik szunnita nem úgy él, akkor az ellenség. Ők tehát egymás között is ápolják az ellenséges viszonyt, elég megnézni Szaúd-Arábiát és Katart.

Eszerint egy európai ellenőrzésnél mondhatni esélytelen kiszűrni azt, ki kicsoda?

Pontosan. Részben ez a probléma, részben pedig az, hogy ezeket az ellenségeskedéseket magukkal hozzák. Akár az etnikait, akár a vallásit, ezért szerintem az európai hatóságoknak nem kellene azzal foglalkozni, ki hová tartozik és annak megfelelően eljárni velük, mert gyakorlatilag ezek a törvények Európában nem érvényesek. Ha Európa tartaná magát ahhoz, hogy szekuláris, akkor a vallási törvényeknek itt nem lenne helyük. Ha a katolikus egyház kánonjogát nem veszi figyelembe a Magyar Állam, miért venné figyelembe az ugyancsak kánonjog szerepét betöltő sariát? Vagy tudomásul veszik, hogy itt nincs saria, vagy azonnal haza kellene zsuppolni őket, mert mindez elfogadhatatlan. A közel-keleti ellenségeskedéseiket, hogyha onnan elmenekültek, ne hozzák magukkal, mert akkor nekünk kell majd elmenekülnünk Európából.

Nemrég készítettek egy felmérést a brüsszeli muszlimok integrációjáról és az eredmény jóindulattal sem nevezhető biztatónak. Lehetséges, hogy a valós helyzet még ennél is lesújtóbb?

Egyet nem tudnak a kutatások készítői – hogyha arabul szólnak a muzulmánokhoz, családtagnak tekintik az illetőt és megmondják, mit gondolnak, még akkor is, ha tudják, európaival beszélnek, de ha angolul, vagy franciául kérdezik őket, akkor azt a választ fogják adni, amit szerintük a másik elvár. Ha integrálnak vélik magukat, akkor is a saria szerint akarnak élni, ráadásul egy, a Mohamed életrajzában fennmaradt megállapodás szerint muzulmán nem muzulmánal nem szövetkezik másik muzulmánal szemben. Magyarul, ha Európában egy muzulmán elkövet egy merényletet, akkor a másik muzulmán, ha nem is helyesli, akkor sem fog együttműködni a nem muzulmán rendőrséggel.

Akkor inkább úgy kell föltenni a kérdést, ha eszkalálódik a helyzet akármelyik európai országban, ki hová fog állni?

Egyértelmű, hogy a muzulmánok egy tömböt fognak alkotni. Arisztotelész összegyűjtötte százötz görög városállam alkotmányát, végigtanulmányozta azokat, és megírta, hogy valahány államban, ahová idegenek nagyobb számban betelepültek, előbb-utóbb kenyértörésre került sor az őslakosok és a betelepültek között. Ha idejekorán történt mindez, akkor elüldözték a betelepülő kisebbséget, ha azonban később, akkor az őslakosok lettek elüldözve.

Van erre egy frappáns magyar közmondás, amit nem tűr a nyomdafesték, viszont idézhetjük a magyar miniszterelnököt, aki 2015 táján azt mondta: „Európa gazdag és gyenge”, s ez igen veszélyes kombináció. Megoldást jelenthetne, ha a beérkezőknek volna mihez alkalmazkodni?

Európa valóban gyenge, mindenféle erkölcsi tekintetben is. Ami Kölnben történt, azt például az iszlám törvényei is tiltják. Ezek az úgynevezett emberjogi aktivisták, akik támogatják az elkövetőket azok emberi jogaira hivatkozva, az ő szájukból sosem hallottam a kötelesség, vagy a felelősség szót. Példának okáért már odáig elmentek, hogy bárkivel lehet házasságot kötni, állattal is, tárggyal is, vagy akár önmagukkal is. De a felelősségről nem beszélnek. Nagyon bántott, amikor az a szír gyerek belefulladt a tengerbe, sajnálatos dolog, de miért engem ér a tetemrehívás, miért nem az apját?

Pedig ő tette mentőmellény nélkül a csónakba a török partokon, ahol akkor épp nem volt háború.

Így van. Akkor miért nekem kell lelkiismeret furdalást éreznem? Itt valami alapvetően kifocamodott. Jelenleg Európában vannak emberek, akiknek vannak jogaik és kötelességeik, felelősség terheli őket, és vannak, akiknek csak jogaik vannak, de semmi kötelesség, semmi felelősség. Mihez igazodjanak, a nihilizmushoz? A tolerancia nem egyfajta entitás, amihez lehet igazodni, főleg nem, ha úgy igazítjuk, ahogy épp akarjuk, mert bizonyos dolgokkal szemben toleránsak vagyunk, másokról meg nem szabad beszélni, mert az már gyűlöletbeszéd. Annak evidenciának kellene lenni, hogyha egy bevándorló háttérű ember bármiféle bűnt követ el Európában, abban a pillanatban hazasuppoltják, nem pedig vitatkoznak arról, az áldozat fölismerte-e? Ha egy nőt férfiak kergetnek, nyilván nem fogja memorizálni egyenként az arcukat, ez egy örült elvárás.

Maradva Nyugat-Európánál, nem gondolnám, hogy nincsenek kiváló tudósok, kutatók, szakemberek, akik ne tudnák tőpontosan megfogalmazni, mi történik valójában, s hogy mindez hová vezet. A politika vajon miért nem veszi figyelembe a hozzáértők véleményét?

A szakemberek véleményére akkor van szükség, ha azok igazolják a politikusok előzetes szándékát, de ha nem az elvártat mondják, akkor nem kellenek. A tudósoknak le kell számolniuk azzal az illúzióval, hogy rájuk bárki is kíváncsi, hacsaknem utólagos igazolásként. A propaganda gépezetének működését nem ismerem, viszont örület volt, amikor Németország összes gondját azzal magyarázták, hogy a magyarok átengedték a migránsokat.

A politika már csak ilyen; egyszerűsít.

Na jó, de ez nem egyszerűsítés, hanem konkrét hazugság.

Ez tényleg az volt. Amiről viszont nem beszél a politika, hogy míg Németországba beáramlott bő másfélmillió képzetlen ember, addig ki is áramlott egymillió németajkú, iskolázott német. Ez jó üzlet a politikanak?

Természetesen nem az, és érthető ugyan, ha a fél világ megindul a túlnépesedés és a sivatagosodás miatt, az viszont érthetetlen, miért engedjük be őket, miért nem helyben segítünk, és miért bomlott föl a törvényes európai rend? De ezt valószínűleg sosem fogjuk megtudni, vagy legalábbis egyhamar biztosan nem. Vannak persze jelek, amelyekből következtetéseket vonhatunk le, például Soros brüsszeli föllépése, ahol kifejezetten a migráció támogatójaként jelenik meg, de mindez kevés ahhoz, hogy valamiféle biztos tudásról beszélhessünk.

Sokak számára ez óriási biznisz.

Az ISIS-nek az, óriási pénzeket tettek zsebre az embercsempészetből, vagy a németországi ingatlanulajdonosok számára is, akik ingatlanjait az állam bérbe vette. De a jogszolgáltatásoknak, tolmácsoknak, gyógyszercégeknek szintén jövedelmező a bevándorlás. Voltak persze munkaerő-piaci illúziók, pont az egymillió elvándorló német miatt, akiket szíriai orvosokkal és mérnökökkel kívántak pótolni.

De ez nem jött be.

Hát nem. Hosszú távon semmiképp, ugyanis a bevándorlók munkamorálja más. Egy katarai sejk egyik prédikációját néztem meg nemrég, amelyben arról beszélt, hogy az arab világban, főleg a gazdagabb országokban minden megvan, a legmodernebb Mercedes is, de abból egyetlen csavart sem készítettek ők. Miért? Mert a munkát nem veszik komolyan. És addig osztott-szorzott, míg végül kihozta, hogy egy arab hivatali tisztségviselő, jó, ha tíz percet dolgozik egy nap.

Kicsit már érintettük a harmadik világ demográfiai helyzetét. Kínában például belső igény volt a kérdés rendezésére, a muszlim országokban ez miért nem merül föl? Vagy, ha a fejlett Nyugat már eddig is beavatkozott gyógyszerrel, infrastruktúrával, ezt miért nem próbálja eljuttatni?

Allah adta, majd Allah el is tartja, ez a szemlélet.

Ez teljességgel hajlíthatatlan elv?

Nem hajlíthatatlan, mert a tapasztalat fölülírná, de ha mi most befogadjuk a fölösleget, akkor nem fogja. Hirtelenjében megugrott a lakossági létszám, mert az egészségügyi szolgáltatásoktól kezdve sok mindenben át a természeti kontrollt a fehér ember kiiktatta. Nem véletlen, hogy a szubszaharai országok némelyikében az elmúlt ötven év alatt megtízszereződött a lakosság, miközben a sivatag nyomul előre. Az arab világban az elmúlt száz év alatt megkilencszereződött, Iránt is ide lehet nyugodtan számolni, Európában pedig nem; ez a vákuumhatás oka.

És az országok vezetése sem érzi ezt problémának?

Nem. Libanon egy olyan ország, amely lakosságának túlnyomó része már most is külföldön van, tehát Libanonban csak a libanoniak kisebbsége lakik. Ha csak egy olyan

ország van az arab világban, amelyik lakosságának a túlnyomó része külföldön él, akkor ez minta lesz a többiek számára is.

Az iszlám kilencvenes évek elején történt vallási módosításai szerint, ha egy muszlim kisebbségként él más társadalomban, mi a teendője?

Meg kell őriznie és terjesztenie kell a vallását. Az iszlámnál az állam ismérve az, kinek a nevében hirdetik ki az imát, mert az a politikai közösség vezetője. Ha megnézzük az európai történelemkönyveket, Egyiptomot 1860 körül az angolok meghódították, 1830-ban a franciák Algériát, ám a keleti térképek szerint az első világháború végéig ugyanezek az országok az Oszmán Birodalom részeként szerepelnek. Miért? Mert a pénteki imát a török szultán nevében hirdették ki és a *zakátot* (kötelező adakozás – szerk.) az ő parancsára gyűjtötték össze. Na most, ki az aki megmondja Európában, kinek a nevében hirdetik ki az imát Molenbeekben? Merthogy nem a belga király nevében, az biztos.

Szóval a német fürdőzési szokásokat taglaló képregények nem segítenek?

Nem hinném. Ha egyszer valahol többségbe kerülnek és a saria szerint élnek, akkor az az ő területük. Ezért érthető a saria járőrök jelenléte szerte Nyugat-Európában. Mert az már az ő politikai közösségük felségterülete, ahhoz a befogadó országnak sok köze nincs. Indifferens számukra, hogy az övék egy kánonjog, a másik pedig állami törvény. És ha Európában multikulturalizmus van, akkor miért ne lehetne más törvények szerint is élni? Akkor miért ne lehetnének *multitörvények*?

Hová vezet mindez?

Jelenleg nincs határ, amelybe beleütköznének, nincs olyan, amit megtiltanának nekik, tehát egyre szemtelenebbek és követelőzőbbek. Németek mondják, hogy a nyelvkurzusokról úgy gondolták, majd azok az integráció első lépései lesznek, ám mihelyst rájuk ragad néhány szó, elkezdenek követelőzni. Mert rájönnek, hogy nekik csak követelniük kell, és akkor mindenki rohan teljesíteni, különben fasiszta lesz, vagy rasszista. Európa tehát elengedi őket, nincs határ, se felelősség, se kötelesség. Csak emberi jogok. És ha egy nő hozzámehet egy vasúttállomáshoz, mert az identitása és kiteljesedése ez, ráadásul még talál is hozzá egy rátermett papot, akkor vajon kérhet-e egy migráns olyat, amit ne teljesítenének neki?

Alapvető belső probléma van?

Az. Több helyütt elmondtam már, azok a bizonyos európai értékek, amelyekről mindig hallunk, nem másak, mint erkölcsi és világnézeti nihilizmus, egoizmus és hedonizmus.

Azt hiszem végigzongoráztuk a realitást. Professzor Úr számos nyelven beszél, még több nyelven ír-olvas, mondhatjuk, bejárta a világot. Volt olyan élmény, amely élénken kíséri?

Egy évig tanultam a Bagdadi Állami Egyetemen, Bécsbe pedig az akkori főnököm, Harmatta János támogatásának köszönhetően kerültem ki. Később Berlinben, az NDK Tudományos Akadémiájának külföldi munkatársaként dolgoztam, Leningrádban pedig a SzUTA úgynevezett Keldish-ösztöndíjasa voltam, azaz egy évig az Orientalista Intézet Leningrádi Részlegének rendes munkatársa, majd vendégkutató a Harvardon. A feleségem jóvoltából pedig egy félétet Cambridge-ben töltöttem, úgy gondolta, jobb, ha mind-

ketten megyünk. Akkor jött egyébként az ötlet, hogy az Avicenna Kutatóintézetet meg kellene csinálni. Az ember utólag sok mindenre szívesen emlékezik vissza, amiről akkor nem tudta, hogy élmény. Egy másik világba, más kultúrába való belepillantás utólag pótolhatatlan gazdagodásnak látszik. Roppantul sajnálnám, ha mindez kimaradt volna. Bagdadban meglepő volt, milyen erős keresztény közösség fogadott. Európai szokásoknak megfelelően ott is megtartottam a vasárnapot, pedig egyetemre kellett volna mennünk, de megmondtam, hogy vasárnap templomba megyek, és ezt ők megértették.

A másik vallást jobban tisztelik, mint a semmit?

Így van, pontosan, becsültek érte. A templomba sok hozzám hasonló fiatalember járt, és ők mise után mindig elmentek a keresztény klubba, én pedig velük, így belekerültem egy keresztény társaságba, ami egyfajta otthonosság érzést adott; sok baráttra tettem szert. És hát megindító volt látni, az ottani keresztény közösségek mennyire szeretik egymást. Valahogy az őskereszténység légköre átlengi őket. Egyiptomban láttam, amikor a pap és hívei kirándultak, végigjárva a régi egyiptomi emlékhelyeket, őseik nyomait. A keleti keresztények egészen másfajta vallási életet élnek, de a római egyház eretneknek titulálva őket nem akar róluk tudomást venni, és az ortodox egyház természetesen ezt kihasználja. Moszkva befolyása a keleti keresztényeken át érvényesül, mert ők védik egyedül az érdekeiket. És ebből sok minden megérthető, amit a politológusok sokszor nem értenek, ezért tévesen mérik föl a helyzetet. Nyomasztó álmaim voltak egyébként Bagdadban amiatt, hogy úgy kell hazajönnöm, nem láttam Babilont. Úgyhogy az egyik reggel fölébredtem, megkérdeztem a szobatársaimat, honnan indul busz Babilonba és elmentem. Ott persze azonnal rájöttem, hogy Babilont a Pergamon Múzeumban kell keresni, a helyszínen csak a csupasz téglafalak maradtak. De a tény, hogy az ember Babilon talaján állt és ott volt az Eufrátesz partján, nos, ezek olyan dolgok, amelyek csak később tudatosulnak.

A napokban visszafoglalták Moszult a szíriai kormánycsapatok. Mi lesz az ott munkanélkülivé vált harcosokkal?

Anyag nem vész el, csak átalakul. Az Al-Kaida Iszlám Állammá vált, és az ISIS is átalakul majd valami mássá. Abban biztos vagyok, hogy a terrorizmus minket sokkal kevésbé fenyeget, mint Nyugat-Európát, nekik viszont van félnivalójuk, csakúgy, mint a különböző arab országoknak. Legyőzték az Iszlám Államot, ez azt jelenti, a terrorizmus egyik formájának véget vetettek.

Mi történik Önnel ezen a forró nyáron, a forró ősz előtt?

Nagy munkában vagyunk, amely elsősorban türelmet és szorgalmat követel, s mint tudjuk, e nemes tulajdonságokból egy férfiemberbe mindig jóval kevesebb szorul, mint egy nőbe. Az Akadémiai Könyvtárban megtaláltuk II. Bajazid szultán (1447-1512 – szerk.) könyvtárkatalógusát, megjegyzem a könyvtára háromszor akkora volt, mint Mátyás híres Corvina Könyvtára. Tehát ezt a katalógust adjuk ki, ami azért érdekes, mert az Oszmán Birodalom kultúrájára vet világos fényt. Fakszimile kiadást (hasonmás kiadás – szerk.) tervezünk, amelynek lesz latin és arab betűs címlapja is, ehhez készül továbbá a tanulmánykötet, vagy kötetek, nem tudom, mennyiben fog elférni. A török könyvtárakban fe-

küldtek a könyvek, és a gerincükre írtak valamit, de csak hozzátételegesen. Vagy a szerző neve, vagy a könyv címe szerepelt rajta, de az is lehet, hogy egyéb módon jelölték. Tehát ezekből a hiányos leírásokból kell összehoznunk a műünket, amely leírásokat senki sem tudott használni, csak a könyvtáros maga.

Ez izgalmas kutatómunka, hányan dolgoznak rajta?

Hat arabista, két iranista és két turkológus. Igyekszünk legjobb tudásunk szerint dolgozni, de az ilyen jellegű munkáknál igen nagy a hibalehetőség. Szóval ez a nyári program, idén teljesen el kellene készülnünk vele. Ám mint fentebb is említettem, egy férfiember számára kinszenvedés ez, mi nem tudjuk animálni magunkat szemben a női munkatársainkkal, akik iszonyú élvezettel vesznek el a részletekben. És közben furdal a lelkiismeret, mert a kollégáknak disszertációt kellene írniuk, meg egyéb kutatásokat folytatni. Viszont tudjuk azt, hogy egy török társaság a Harvard Egyetemen versenyt dolgozik velünk.

Akkor ez kellő inspiráció?

De még mennyire!